

АЗƏРБАЙҤАН

АзәрбајҤан Јазычылар Иттифагынын
ајлыи әдаби-бади журналы

8

АВГУСТ

1982

БУ НӨМРЭДӘ:

Өлмәз сәнәткар (Г. Гарајевин вәфаты)	3
Сон мәзилә—Сов.ИКП МК Сяјаси Бүросу үзвлүјүнә намизәд, АзәрбајҤан КП МК-нын биринчи катиби Һ. Ә. Әлијев јолдашын нитги	3
М. Ибраһимовун, К. Тоастоногозун, Ф. Әмировун, Н. Думбадзенин, А. Штогаренконун, Анарын, К. Уғуратанын Г. Гарајев һагда сөзү, Ф. Гочанын ше'ри	6

НӘСР

Елчин — Маһмуд вә Мәрјәм (роман—сону)	10
---	----

М. ДИЛБАЗИНИН 70 ЈАШЫ

Ана үрәји—шаир үрәји	91
Сабир Рүстәмханлы — Илһам гочалыг билмир	92
Мирварид Дилбази — Ше'рләр	95

ПОЕЗИЈА

Мәммәд Исмајыл — Ше'рләр	99
Јусиф һәсәнбәј — Өмрүн бир күнү (поемадан пар- чалар)	104
Вагиф Сәмәдоғлу — Ше'рләр	167
Ибраһим КөјҤәјлы — Ше'рләр	176
Аллаһверди Мәммәдли — Ше'рләр	178

АЗƏРБАЙҤАН ЕЛЛӘРИ: КИРОВАБАД

Шамил Сүләјманов — Мә'нәви јүксәлиш, фираван һәјат	107
Н. Вејсәллинин, Д. Мустафајевин публисистин гејд- ләри; К. Тағыјевин мәнсур ше'ри, Н. Мәммәдованын «Сонунчу маһны» һекајәси, Ф. Әлијәрбәјлинин, Рү- баилин, М. Алимин, Б. Фәрманын, М. Рәфизадәнин, С. Ахундовун, Һ. һатәминин, М. һүсәјнзадәнин, С. Әс- кәровун ше'рләри	113

ПУБЛИСИСТИКА

Мәстан Әлијев — Истису гајғылары	159
--	-----

Һ. ЧАВИДИН АНАДАН ОЛМАСЫНЫН 100 ИЛЛИЈИ ҤАРШЫСЫНДА

Јашар Гарајев — Чавид: сәнәткар вә тарих.	180
Китаб рәфи	189

Бәри онун сәси һәмишә ше'римизин өн чәркәсиндә Сәмәд Вурғунун, Сүлејман Рүстәмин, Рәсул Рзаның, Осман Сарывәллинин, Әһмәд Чәмилин сәси илә биркә, киши өзми вә гүруру илә ешидилмишдир.

**Бу күнүн чәтин олса,
Сабаһа үмид бәслә!
Бу күн бир күлүн солса,
Тәзә күл әк һәвәслә.**

Бу, Мирварид ханымын һәјатын чәтинликләрдән горхмамаға чағыран, үмидсизлијә дүшмән олан сәсидир!

**Мән нә сары јарпағам
Гурумуш бир будагда,
Нә дә сәһра чичәји—
Солам, әссә үстүмдән
Сојуг хәзан күләји.
Мән вугарлы бир халгын
Бир өлкәнин гызыјам...
Тоз дејиләм силинәм,
Дашлара һәкк олунмуш
Бир позулмаз јазыјам.**

Шаирә, ана, Вәтән гызы үстүндә дајандығы торпағын бәрәкәтини, күчүнү, өвлады олдуғу халгын гүдрәтини, гәдим тарихин ибрәт дәрсләрини јахшы билдијинә керә инамлыдыр, вугарлыдыр; һәтта өн гәмли күнләриндә, шәхси изтираблар белә ону тәкләјә билмир. Өзүнү јурдун оғуллары илә бир чәркәдә, чийин-чийинә һисс етмәк — Мирварид Дилбазинин поезијасына мәғрур бир әдә, һәм дә кизли бир гыз, ханым әркәјүнлүјү кәтирмишдир. Онун лирик гәһрәманынын сәсиндәки гәтијјәт — өз гардашларына күвәнән бир гызын сәсиндәки гәтијјәтдир ки, бүтүн јарадычылығы боју ону тәрк етмәмишдир. О, һәмишә өзүнүн бүтүн хошбәхтлијини, арзу вә үмидләрини үстүндә доғулдуғу торпагла бағламышдыр. М. Дилбазинин ше'рләри Азәрбајҗанын хусуси бир зәрифликлә тәгдим едир. Гадынлыг дујғусу өзүнү бурада көстәрир ки, әдәбијјәтымызда бәлкә дә һеч кәсин јарадычылығында Мирварид ханымын ше'рләриндәки гәдәр чәмән әтри, јовшан әтри, күл-чичәјин ады вә өзү јохдур. Санки онун үрәји кәзә көрүнмәз телләрлә јурдун һәр бир отуна, гајасына, ағачына, булағына бағлыдыр. Онун лирик гәһрәманы бу Вәтән күлзарында өзү дә бир ота-чеврилмәкдән зөвг алыр вә билир ки, дүнјада бир от кими, бир чичәк кими дә олса, өз доғма торпағынын үстүндә јашамагдан бөјүк хошбәхтлик јохдур. Инсанын бүтүн мәнәви гүдрәти бу доғмалыға бағлыдыр:

**Гүрбәтдә јол отујам,
Тапдајар јетән мәни.**

Белә мисралар М. Дилбазинин вәтәндаш поезијасынын көзәл нүмунәләриндәндир вә онун Вәтәнә бағлылығыны һәм дә инсани учалыға сәсләјән бир дујғу кими мәнәландырыр.

Мирварид Дилбазинин вәтәндашлыг лирикасы үмуми, мүчәррәд-тәрәннүмдән узагдыр; онун севкиси дә, нифрәти дә конкретдир. Вәтән аңлајышы онун үчүн гызыл сүнбүллү зәмиләр арасына дүшән изләрдән, анасынын лајла чалдығы јерләрдән, о јерин «ајры дилдә данышан» күләкләриндән, «ајры тәһәр әтир сачан» чичәкләриндән, Авеј дағынын үстүндә батан күнәшдән, «Вәтәнә кәлдим — имана кәлдим» дејиб охујан анадилдән, јазын-пајызын исти јағышларындан, ону бағрына басан доғма адамларын севкисиндән башлајыр. Вә бүтүн бунлар Мирварид ханымын гәләминдә о гәдәр сәмијјәтлә, о гәдәр зәриф бир үрәклә чанланыр, дилә кәлир ки, бурада хусуси бир вурғу илә Вәтән севкисиндән данышмаға еһтијаж галмыр; доғулдуғу обаја көврәк бағлылыг — онун поезијасында бүтөв Азәрбајҗана бағлылыг кими мәнәландырылыр.

М. Дилбазинин лирик гәһрәманы һәмишә шәхси тәлеји илә Вәтәнин тәлејини бирләшдирән бир јолдадыр. Ушаглыг хатирәләри дә, Тәбризин јаралары да үрәји ејн заманда дилләндирир:

**Јај кечәләриндә
Аран јериндә
Јадыма бичилмиш көвшән јери кәлир.
Көјдә солғун бир Ај јүксәлир;
Јолларда јорғун дүшмүш бир дағ чајы
Һәзин шырылтыларла сапамлајыр бу солғун Ајы,
...Улдузлар бәзәмиш кечәни
Узаг хатирәләрлә,
Ширин бир кәдәрлә,
Анамын лајла сәсијлә долу кечәләр
Сәсләјир, сәсләјир мәни.**

ИЛҖАМ ГОЧАЛЫГ БИЛМИР

ШАИР өз халгынын мәнәвијјат күзкүсүдүр. Улуларымызын һүдудсуз ағыл дүнјасы, бөјүк арзу вә дүшүнчәләри, нәчиблији, көзәллији, һеч бир зоракылығын гаршысында сарсылмајан азадлыг ешги, јурду гаранлыг вә фәләкәтләрдән кечирән гәһрәманылыг дујғусу јүз илләр боју бу күзкүјә кәчмүш, бу күзкүдә көрүнмүш вә бүтүн дүнјага көстәрилмишдир.

Азәрбајҗан совет ше'ринин көркәмли јарадычыларындан олан халг шаири Мирварид Дилбазинин отузунчу илләрин орталарындан бәри һәјата вә инсанлара доғру тушланмыш ләкәсиз, тәмиз поезија күзкүсүндә нәләр әкс олунуб? Үмуми шәкилдә кетүрсәк, бу дөврдә халгын кечдији бүтүн јол! М. Дилбази «Шаирә вә ана — тәле ики шаһлыг тачыны бәхш етмиш она» десе дә, гадынлығы хусуси вурғу илә өн плана чәксә дә, онун поезијасыны јалныз аналығын, гадын зәрифлијинин ифадәси сәјмаг олмаз. Әлбәттә, бу хәтт онун ше'ринин башлыча ахарыны көстәрир. Лакин бүтөвлүкдә Мирварид Дилбази јарадычылығы өз нәфәс кенишлији, әһатә даирәси, күчү вә мүбаризә ешги илә «гадын поезијасы» дејилән шәрти аңлајышы дағыдыр; әдәби һәјата гәдәм басандан

Сон дәрәчә ајдын, тә'сирли лөвһә вә шаирин ушаглыг дүнјасына чағырыш М. Дилбази җарадычылыгында Вәтәнин бүтөвлүҗүнә чағырышла гоша сәсләнир, бу ики дүҗү бир-бирини көзәл тамамлајыр.

**Јох! Бу ани бир һәсрәтдир,
Көрәчәјәм мән Тәбризи,
Һеч бир дүшмән, һеч бир сәрһәд
Ајры сала билмәз бизи.
...Аналарын саф сүдүндән
Јенә мәлһәм едәчәјәм.
Тәбризимә җаралары
Сағалтмаға кедәчәјәм.**

Белә инам Мирварид ханымын бүтүн җарадычылыгына күр ишыг салыр. Сечилмиш әсәрләри үч чилдлийинин биринчи чилдиндә «Мәним аңкетим» башлығы илә верилмиш, шаирин һәјәт тәчрүбәсинин ығчам јекунлары олан афористик ифадәләрдән бириндә мүәллиф дејир: «Йнамсыз, идеалсыз адам ганады кәсилмиш гуша охшәјыр, о јүксәкләрә галха билмәдји үчүн өз мөһдуд дүшүнчә даирәсиндән чыха билмир». Мирварид ханымын җарадычылыгы һәмишә халгынын бөјүк идеалларына бағлы олуб. Оун поезијасы ичтимай идеалларымызла, халгын, чәмијјәтин һәјәтиндакы јениликләрә јахындан сәсләшир, охучулары заманын кур ахарына, гуручулуғ вә мүбаризә јолларына гәсләјир. «Чыраг јана-јана ишыг сачыр, инсан җарада-җарада» дејән шаирәнин сәси һәмишә гуруб җарадан зәһмәт адамларынын арасындан кәлир; Азәрбајҗаны кәнд-кәнд кәзмәк, торпағымызын көзәлликләрини җарпаг-җарпаг, чичәк-чичәк сөзә чевирмәк, јурдумуза башучалыгы кәтирән сәдә адамларын арзу вә истәјини тәрәннүм етмәк... М. Дилбазинин шаир инамынын көкү бурада, өз ел-обасына севкисиндә вә сәнәткар сәсини заманын кур сәсинә гата билмәкдәдир!..

Мирварид ханымын поезија күзкүсүндә халгымызын бөјүк нәчиблији көрүнүр. Бу нәчиблик һәм лирик гәһрәманын шәхси дүҗулары, хатирә вә арзулары шәклиндә ифадә олунур, мүәллифин һәјәта мүнәсибәтиндән доғур, һәм дә оун гәһрәманынын идеалы вә тәләјиндән ирәли кәлир. Ади күлә-чичәјә вурғунлуғундан башламыш гардаш халгчара, гоншу республикалара, бөјнәлхалг аләмдә баш верән һадисәләрә мүнәсибәтинә гәдәр — бүтүн мөвзуларында Мирварид Дилбазинин сәси халгымызын нәчиблијиндән кәлмә бир сафлыг, тәмизлик вә сәмиимјјәтлә чағлајыр.

Бу нәчиблик тәбиәтә мүнәсибәтдә:

**Истәјирәм күнәш олум
Бәнәвшәләр үшүјәндә—**

шәклиндә көрүнүр.

Инсан нәчиблијини шаирә көзәл мәнәналандырыр:

**Илан зәһәри дә дәјишиб хасијјәтини,
Нәчиб инсан әлиндә
Итирир өлдүрмәк габилијјәтини.**

ВӨТӘНДАШЛЫГ лирикасында сәси учадан кәлән Мирварид ханым тәбиәтә мүнәсибәтиндә сон дәрәчә зәрифдир: ана-өвлад мүнәсибәтләринин тәсвириндә, Азәрбајҗан гадынынын дүҗуларыны, истәкләрини гәләмә аландә мүәллифин истәҗадынын елә хүсусијјәтләри мејдана чыхыр ки, бу чәһәт ону шаирләримиздән фәргләндирир; шаирләрин «киши хорунда» оун көврәк сәси ајдын сечилир. О өзүнү «сәнәт раһибәси» сәјса да, раһибә өмрү кечирмәјиб аиләнин, ел-обанын һәјәти илә нәфәс алыб.

**Әрә—арвад,
Евә — саһибә,
Сәнәтә — раһибә,
Нәвәләрә нәнә
Олмаг гисмәти бәхш етди
Тәләјим мәнә.**

**Бунлардан бириси олмаса әкәр,
Ше'рим шикәст доғулмуш
Ушагларә бәнзәр.**

Мирварид ханым һәм сәнәткар кими, һәм ана кими, һәм көзәл инсан кими һәмишә фәдакарлыг јолуну тутуб, ишин чәтининдән, јолун сәртиндән чәкинмәјиб. Тәсадуфи дејил ки, ше'рләринин бириндә о, мәним адым инчи, мирвари јох, әмәкдир—дејир. Бу јорулмаз, арасыкәсилмәз әмәк Азәрбајҗанын балача бир кәндиндә дүнјага көз ачмыш гызы һәјәтин ағыр сынагларындан кечирәрәк шөһрәтли сәнәткар, Азәрбајҗанын халг шаири мөвгәјинә чатдырмышдыр. Онларла ше'ри, ири поемалары Мирварид ханыма әсл халг мөһәббәти газандырмышдыр.

Мирварид Дилбазинин јурдуна мөһәббәтиндә һәм өвлад, һәм дә ана көврәклији вар. Бу севки көз јашардачаг дәрәчәдә зәриф вә сәмиимидир, лакин мөһдуд, биртәрәфли дејил. Ермәнистан, Күрчүстан, Украјна, Русија илә бағлы, гардаш республикаларынын тәбиәтинә, адамларына һәср олунмуш силсилә әсәрләри, «Әлчәзаирли гыз» поемасы оун поезијасынын бөјүк бөјнәлмиләлчилик пафосу илә јоғрулмушдур. Парлаг милли руһ вә бөјнәлмиләлчилик шаирин лирикасынын гоша ганадыдыр.

Мән республикамызда вә оун һудудларындан кәнарда Мирварид ханымын охучуларла көрүшләринин шаһиди олмушам; охучуларына она мөһәббәти сәнәткар сөзүнүн нүфузу вә күчүнү парлаг шакилдә нүмајиш етдирир.

Мирварид ханымын җарадычылыгы доғулдуғу торпағын әлван рәнкләринә бојаныб, оун ше'рләри өзүнә, һәјәтина чох бәнзәјир, бунунла белә, бу әсәрләрдә үмумиләшдирмә руһу, фәрди дүҗуларыны инсанлары нараһәт едән проблемләр сәвијјәсиндән ифадә едә билмәк усталыгы ајдын мүшаһидә олунур.

Мирварид Дилбазинин сәнәткар хошбәхтлијинин бир сирри дә оун илһамынын һәмишәбаһарлығындадыр. Бу, оун ади тәбиәт ше'рләриндә белә ајдын дүјулур. Јә'ни јурдун дағы, дашы, булуду, шимшәји оун үрәјини 30—40 ил өнчә нечә дәриндән һәјәчанландырырды, дүҗуларыны нечә ојнадырдыса, инди дә беләдир. Буна көрә дә өмрүн бу камиллик зирвәсиндә дә Мирварид ханым әсл кәнчилик ешгијлә јазыб-җарадыр.

М. Дилбази җарадычылыгы гәдим вә зәнкин поезијамызын кетдикчә бөјүјән, шахәләнән будагларындан биридир. Әз улу сәләфләринә бағлы олмагла оун «көнүл гапылары» һәмишә заманын күләкләринә, күнәшә, кәлән сабаһларә ачыгдыр. Шаирин поезијасы илләр узуну халгын јоғ: јолдәшы, дөјүш вә мүбәризә јолдашы, арзудашы вә көмәкчиси олмушдур, бундан сонра да һәмишә белә олачагдыр.

Сабир РҮСТӘМХАНЛЫ.

МИРВАРИД ДИЛБАЗИ

ШАИРИН ЈУХУСУ

Елә чоһалды ки, бу дүнја дәрдим,
Гәмли јатдым, бир күн шад јуху көрдүм.
Көрдүм ки, чағырыр дүнјаны бир сәс:
—Еј инсан өвлады, шадлығы тәләс!
Гуртардын әбәди хәрчән, хәрәчдан,
Јохсуддан, ачдан.
Даһа нә орду вар, нә ганлы гырғын...
Сән дә, гоча дүнја, јорғунсан, јорғун!
Ат силаһ јүкүнү, сән даһа динчәл,
Шадлығы тәләс! —
Дејиб, сусду сәс.

О барыт гоһулу палтарларыны
Көрдүм ки, сојунуб атдылар бирәр,
Дүнјанын кәнчләри евә дөндүләр.
Гызлар јоллар үстә маһны охуду,
Силаһ дэзкаһлары ипәк тохуда.
Елә дәјишди ки, дүнјанын чархы—
Оун синәсиндән ахды сүд архы.
Сүд ичди боллуча, дојду ушаглар,
Чичәклә бәзәнди ганлы торпаглар.

Елә боллуг олду, әрз елә «калан»,
Нә торпаг дапасы, нә гырғын, талан,
Нә таһаһ, таһаһкар, нә рүшвәт алан,
Нә ештијач олду, нә дә ки, јалан.
Сују гијмәтинә олду даш-гаһлар,
Галды дүқанларда аллар, гуманшлар.
Галмады бир елдә ачлар, сәфилләр,
Зүлмәт тәрәфини бу планетин
Күнәшә чевирди гүдрәтли әлләр.
Дүнја тәзәләнди, аләм вар олду.
Дүнјанын пароһу—е'тибар олду.

Каш ки, шаирләрин көрдүјү јуху,
Бир јуху олмаја, һәгигәт ола.